

Dragana Vasiljević*

Univerzitet u Banjoj Luci, Fakultet bezbjednosnih nauka

POJEDINA PITANJA INKRIMINISANJA PRIPREMANJA KRIVIČNOG DJELA

Apstrakt: Stadijumi ostvarenja krivičnog djela iznjedrili su brojna pitanja. U meritumu rasprava posvećenih ovoj problematici najčešće se nalazi problem demarkacije načelno nekažnjivih pripremnih radnji i pokušaja krivičnog djela. Međutim, ništa manje značajno nije posvetiti pažnju i aporijama koje se odnose isključivo na stadijum pripremanja krivičnog djela. Prije svega, primjetno je obilje argumenata *pro et contra* kažnjavanja za djelatnosti iz ovog stadijuma. Zatim, modeli inkriminisanja pripremnih radnji su različiti. Identifikuju se zakonodavstva koja ovaj institut uređuju u odredbama kako opšteg tako i posebnog dijela, kao i zakonodavstva koja to čine samo putem inkriminacija. I u okviru ovih konstelacija zakonska rješenja nisu istovjetna. Pored navedenog, u radu se raspravlja i o tome da li je inkriminisanje djelatnosti iz stadijuma pripremanja krivičnog djela zaista *ultima ratio* u savremenom krivičnom pravu.

Ključne riječi: krivično djelo, pripremanje krivičnog djela.

UVOD

Krivično pravo prepoznaje nekoliko stadijuma *iter criminis-a* različitog krivičnopravnog značaja. Donošenje odluke da se izvrši krivično djelo nalazi se na samom početku ovog puta ali kako je u domenu unutrašnjeg apsolutno je nekažnjivo. Zbog toga se kao krivičnopravno relevantni stadijumi ostvarenja krivičnog djela nameću pripremnje radnje, pokušaj (kao prvi podstadijum izvršenja) i dovršeno krivično djelo. Stadijum pripremanja krivičnog djela je naročito interesantan ali i sporan. Naime, riječ je o prethodnom stadijumu u kome se preduzimaju radnje kojima se doprinosi ostvarenju planiranog krivičnog djela. Kako se ne može reći da se u *stricto sensu* preduzimanjem ovih radnji napada pravno zaštićeno dobro predviđeno u osnovnom krivičnom djelu, prevashodno se nameće pitanje opravdanosti kažnjavanja za njegovo pripremanje. Ovo pitanje je diskutabilno zbog toga što je krivično pravo danas orijentisano ka ostvarenju dva cilja, prvom označenom kao zaštita društva od kriminaliteta i drugom koji u svojoj osnovi ima zaštitu ljudskih prava i

* Docent, dragana.vasiljevic@fbn.unibl.org .

sloboda od pretjerane intervencije krivičnog zakonodavstva. Budući da je primjena ovog krivičnog pravnog instrumenta intenzivirana ukazuje se potreba razmatranja i pitanja da li je ovakav oblik krivičnog pravne reakcije zaista *ultima ratio* ili se treba posmatrati kao jedino, ili štaviše prigodno sredstvo u suprotstavljanju kriminalitetu.

Pored navedenog, pažnja će se usmjeriti i prema modelima pripremnih radnji koji se pronalaze u savremenom krivičnom pravu. Ustaljena je podjela ovih inkriminacija na prave pripreme radnje (*delicta preparata*) i pripreme radnje kao samostalno krivično djelo (*delicta sui generis*). Prisutna su i zakonodavstva u kojima je pripremanje krivičnog djela predmet regulisanja i odredbi opšteg dijela. Sve navedeno ukazuje na različite modalitete zakonskog uređenja ovoga krivičnog pravnog instituta. Isto tako, u okviru istovjetnih modela, npr. određenja samo u posebnom dijelu krivičnih zakona široko je postavljen dijapazon odredbi koja se odnose na stadijum pripremanja. Jedno se može sa sigurnošću zaključiti, a to je da je u savremenim krivičnim zakonodavstvima uočljiv trend proširenja zone kažnjivosti i na djelatnosti iz ovog stadijuma. Štaviše, neka od krivičnih zakonodavstava (kao što je krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine) učinila su pripremanje krivičnog djela opštekažnjivim.

1. (NE)OPRAVDANOST INKRIMINISANJA STADIJUMA PRIPREMANJA KRIVIČNOG DJELA

Za jedno krivično zakonodavstvo od velike je važnosti identifikacija posljednjeg mogućeg trenutka koji omogućava efikasnu krivičnu pravnu intervenciju. Primjećuje se da on više nije postavljen na način da obuhvata samo ono što se nalazi u „srži“ krivičnog prava već se taj trenutak pomjera ka periferiji koja okružuje njegov centar. Jedan krak te periferije predstavlja inkriminisanje načelno nekažnjivog stadijuma ostvarenja krivičnog djela.¹ Ovi, preventivni napor države ne predstavljaju ništa novo, već samo intenziviranje i ekspanziju krivičnih djela iz prethodnog stadijuma, uz pojavu njihovih inovativnih oblika.

U osnovi nekažnjavanja za radnje koje pripadaju stadijumu pripremanja krivičnog djela najčešće se nalaze argumenti da su one udaljene od izvršenja osnovnog krivičnog djela i da ne predstavljaju neposredno ugrožavanje pravno zaštićenog dobra, da su neodređene dozvoljavajući različite zaključke o svojoj usmjerenosti, da se može odustati od izvršenja budućeg krivičnog djela i da se upravo nekažnjavanjem stimuliše taj odustanak. Sa druge strane, sve više dolaze do izražaja i argumenti koji se navode u korist inkriminisanja ovih djelatnosti. Dva argumenta se izdvajaju svojim značajem; prema njima kažnjivost počiva na zaštiti određenog pravnog dobra i na opasnosti konkretne pripreme radnje. Oni se nalaze u meritumu rasprava koje su u akademskim krugovima koncentrisane na dihotomiju slobode i bezbjednosti i pokušajima da se ove vrijednosti izbalansiraju. Izbalansirana krivičnog pravnog intervencija od presudnog je značaja upravo zbog činjenice da pomenute orijentacije sa-

1 U anglosaksonskom krivičnom pravu se pronalaze shvatanja da su krivična djela putem kojih se vrši prevencija rizika jedna od tri konstelacije inkriminacija tzv. preventivnog krivičnog prava, vid. D. Husak /2008/: *Overcriminalization – the Limits of the Criminal Law*, 1st ed., New York, p. 34.

vremenog krivičnog prava, prva da se zaštiti društvo od kriminaliteta i druga prema kojoj krivičnopravna intervencija treba da što manje zadire u domen ljudskih prava i sloboda, možda i najviše tangiraju kod ovog krivičnopravnog instituta.

Zaštita društva od kriminaliteta, kako smo i utvrdili, najčešće podrazumijeva prošireno inkriminisanje u pogledu najznačajnijih pravnih dobara (npr. države) ali i inkriminisanje konkretne djelatnosti zbog njene opasnosti, odnosno rizika koji nosi. U ovim slučajevima država opravdava ekspanziju krivičnopravnih odredbi u prethodni stadijum dužnošću da zaštiti svoje građane koji bi bili povrijeđeni izvršenjem krivičnih djela. Međutim, iako inkorporirana u odredbe krivičnih zakona, kriminalizacija pripremnih radnji sa ciljem što šire zaštite pravnih interesa može voditi ka neograničenoj intervenciji jer se u pojedinim slučajevima pravni okvir inkriminisanja ne nazire.² Zbog toga joj se i upućuje kritika da vodi do tzv. „preventivnog krivičnog prava“, što neizbježno za konsekvencu ima eroziju koncepta koji se označava kao „tradicionalni“.³ Ova, „preko-kriminalizacija“ (*over criminalization*) izvršioca, definiše se činjenicom da je opasan, dok se „početak“ te opasnosti može kretati unaprijed bez ograničenja.⁴ To može u konačnici dovesti i do kažnjivosti domena *forum internum*, tj. opasnih misli, a samim tim dovesti u pitanje i načelo zakonitosti koje po prirodi stvari zahtijeva minimum djelovanja osobe. Prilikom inkriminisanja pomenutog „minimuma“ djelovanja osobe zakonodavstva bi se trebala što je više moguće rukovoditi preciznošću i određenošću, što je posebno slučaj sa *delicta preparata*. Drugim riječima, u odredbama u kojima se kreiraju kažnjive pripreme radnje i propisuju kazne za njih treba da se izbjegavaju „generalne klauzule“ i formulacije koje su uopštene i nedovoljno određene. Inkriminisanje načelno nekažnjivog stadijuma ostvarenja krivičnog djela predstavlja jedno od najznačajnijih pitanja krivičnog prava, a precizno definisanje bi bilo u saglasnosti sa načelnim stavom u kome se ističe da „što je značajnije određeno krivičnopravno pitanje, to određenije i preciznije mora biti određeno u krivičnom zakonu“.⁵

Kao argument u korist inkriminisanja prethodnog stadijuma ostvarenja krivičnog djela navodi se i sprečavanje rizika⁶ da se namjeravano (osnovno) krivično djelo izvrši.⁷ Realizujući svaku fazu ostvarenja krivičnog djela, izvršilac iznova potvrđuje svoje namjere povećavajući vjerovatnoću da će u potpunosti ostvariti svoje planove. Dakle, kako se preduzimaju radnje kojima se omogućava napredovanje u

- 2 G. Jakobs /1985/: Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, n° 4, p. 753.
- 3 A. E. Bozbayindir /2017/: The Advent of Preventive Criminal Law: An Erosion of the Traditional Criminal Law, *Criminal Law Forum*, n° 1, pp. 11 – 15.
- 4 S tim u vezi je i shvatanje da se krivičnopravna zaštita ne smije postaviti tako da se pojedine inkriminacije, u prvom redu, odnose na učinioca kao izvor opasnosti po zaštitni objekat i gdje će se najraniji spoljni znaci njegove opasnosti po zaštićeno dobro obuhvatiti kriminalnom zonom, vid. Z. Stojanović /2009/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd, p. 138.
- 5 M. Škuljić /2010/: Načelo zakonitosti u krivičnom pravu, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, n° 1, pp. 80 – 81.
- 6 Riječ je o „moralno neprihvatljivim“ ponašanjima, vid. A. Conford /2015/: Preventive Criminalization, *New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal*, n° 1, p.7.
- 7 S. Bock, S. Harrendorf /2014/: Strafbarkeit und Strafwürdigkeit tatvorbereitender computervermittelter Kommunikation, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, n° 126, p. 64.

ostvarenju planova za izvršenje krivičnog djela dolazi do stvaranja rizika za njegovo izvršenje. S obzirom na prirodu „rizika“, zahtijeva se posebna obazrivost zakonodavca prilikom krivičnogpravnog reagovanja, što između ostalog podrazumijeva poštovanje i principa srazmjernosti. S tim u vezi, odgovornost za stvaranje „rizika“, a samim tim i za pripremne radnje je legitimna samo u slučajevima ukoliko osoba stvori „neprihvatljiv“ rizik za izvršenje krivičnog djela.⁸ Prilikom određivanja da li postoji dovoljno razloga za kriminalizaciju određenog ponašanja pored pomenutog rizika ističe se potreba uzimanja u obzir i koštanja, odnosno štete koja se treba spriječiti.⁹ Isto tako, kao argument kažnjivosti navodi se i ozbiljnost/težina krivičnog djela koje tek treba da bude izvršeno.¹⁰ Što je teže osnovno krivično djelo, jasno je da je tim veća i opravdanost da se imputira krivična odgovornost u raniju fazu njegovog izvršenja.¹¹ Za ovaj kriterijum veže se i kriterijum potencijala samog akta koji se preduzima sa specifičnom namjerom. Drugim riječima, proporcionalnost se mora fokusirati na stepen štete koji se želi izbjeći i vjerovatnoću da će do povrede doći u odsustvu ovih krivičnih djela.¹² Potencijalna zabrana mora počivati na velikoj vjerovatnoći, ili bolje rečeno izvjesnosti da će nastupiti ozbiljna povreda za pravno zaštićeno dobro, što određeno činjenje/nečinjenje čini socijalno neprihvatljivim, ali uz postavljanje donje granice koju bi predstavljala zabrana interferencije krivičnog zakonodavstva u pojedina prava koja pripadaju pojedincu (pravo na privatnost, pravo na slobodu izražavanja i sl.).

2. MODELI INKRIMINISANJA STADIJUMA PRIPREMANJA KRIVIČNOG DJELA

Kada je riječ o doktrini krivičnog prava, dostupna promišljanja u pogledu inkriminisanja djelatnosti iz prethodnog stadijuma kreću se više manje u istom pravcu. Tako se npr. navodi da „preventivna“ kriminalizacija treba da obuhvata djelatnosti koje se nalaze prije nedovršenih krivičnih djela, krivična djela posjedovanja

- 8 Na primjer, kod dogovora za izvršenje krivičnog djela postavlja se zahtjev da plan bude „razvijen“, vid. S. Bock, S. Harrendorf. *ibid.*, p. 65.
- 9 A. Ashwort, L. Zedner /2015/: Prevention and Criminalization: Justification and Limits, *New Criminal Law Review*, n° 15, p. 551.
- 10 D. Bein /1993/: Preparatory Offences, *Izrael Law Review*, n° 27, p. 200.
- 11 Što je neko dobro vrednije, a intenzitet ugrožavanja više izražen, utoliko je opravdanija krivičnopravna zaštita, vid. Z. Stojanović. *op. cit.*, p. 138.
- 12 Vid. C. Steiker /2013/: Proportionality as a Limit on Preventive Justice – in: *Prevention and the Limits of the Criminal Law* (Ashworth A., Zedner L., Tomlin P., eds.), 1st ed., Oxford University Press, p. 197. Ovo je možda najbolje prikazano od strane Simestera i Hirša (*Simester and Hirsch*) koji su postavili određene principe prilikom odlučivanja da li inkriminisati djelatnost iz prethodnog stadijuma: na početku se kombinuje rizik ovaploćen kroz vjerovatnoću povrede pravno zaštićenog dobra uz ozbiljnost povrede (što je veća vjerovatnoća i ozbiljnost povrede, veći su argumenti za kriminalizaciju). Izbor da li će doći do kriminalizacije, zavisi nakon toga od socijalne (ne)vrijednosti ponašanja osobe i stepena involviranja krivičnopravne represije u mogućnost njegovog izbora/ponašanja. Uvažavajući sve navedeno, pristupa se odlučivanju da li određeno ponašanje iz prethodnog stadijuma ostvarenja krivičnog djela treba inkriminisati, vid. A. Ashworth /2011/: The Unfairness of Risk-Based Possession Offences, *Criminal Law and Philosophy*, n° 5, p. 249.

„nevinih“ objekata/sredstava i krivična djela apstraktne opasnosti.¹³ U engleskoj literaturi uočava se prigodna klasifikacija preventivnih krivičnih djela (iako se odnose na terorizam) u četiri grupe: krivična djela prema kriterijumu vremenskog širenja zone kažnjivosti kao što su pripremne radnje, zatim krivična djela utemeljena na „bočnom“ širenju zone kažnjivosti u koja se ubrajaju krivična djela udruživanja, pomaganja i pripadništva, tzv. „udaljena“ krivična djela povezana sa terorizmom (finansiranje terorističkih aktivnosti, obuka za vršenje terorističkih aktivnosti) i na kraju sa preventivnim krivičnim djelima identifikuju se krivična djela propuštanja (propuštanje da se prijavi krivično djelo u vezi sa terorizmom).¹⁴ Najzad, pronalaze se i shvatanja prema kojima u modernoj koncepciji krivičnog prava postoje tri grupe pripremnih radnji koje se ponavljaju: obezbjeđivanje i posjedovanje oružja i sredstava kao i stvaranje odlučujućih uslova za izvršenje krivičnog djela, izlazak na mjesto potencijalnog izvršenja krivičnog djela, odnosno neupadljiv boravak tamo i izviđanje i stvaranje mogućnosti za izvršenje krivičnog djela.¹⁵ Većina djelatnosti iz predočenih klasifikacija uistinu bivaju, kako će se i uvidjeti, redovno inkriminisana.

Veliki broj savremenih krivičnih zakonodavstava opredjeljuje se za model prema kome su pripremne radnje određene u posebnom dijelu krivičnih zakona, dok su poprilično izolovana zakonodavstva koja ih određuju i kao opšti institut, najčešće u dijelu koji definiše stadijume ostvarenja krivičnog djela. Iako rjeđe primjenjivo, zakonsko rješenje, odnosno prednost drugonavedenog modela ogleda se u tome da se načelno određuje za koje pripremne radnje se kažnjava, u kojim slučajevima i kako. Ovakav pristup može takođe da ukaže i na to da li se konkretno krivično zakonodavstvo kreće u smjeru izuzetne kažnjivosti za stadijum pripremanja krivičnog djela ili postoji tendencija da se ovaj stadijum učini opštekažnjivim.¹⁶ Na primjer, krivično zakonodavstvo Holandije u odredbama opšteg dijela (čl. 46) određuje pripremne radnje u smislu namjernog pribavljanja, proizvodnje, uvoženja, prevoženja i posjedovanja predmeta, supstanci, nosača informacija, prostorija ili prevoznih sredstava u svrhu izvršenja teškog krivičnog djela. Opseg kažnjivosti pripremnih

13 A. E. Bozbayindir. *op. cit.*, p. 5.

14 Vid. više A. E. Bozbayindir. *op. cit.*, p. 17. Kod Ašvortove i Zednerove (*Ashworth and Zedner*) inače sedmodjelne klasifikacije krivičnih djela možemo identifikovati šest konstelacija inkriminacija koje po svojoj prirodi predstavljaju prethodna krivična djela, a gdje se primjećuju i pripremne radnje. To su: nepotpuna krivična djela (pokušaj, zavjera i podsticanje) kod kojih se proširuje krug kažnjivosti u pogledu materijalnih (osnovnih) krivičnih djela, zatim krivična djela putem kojih se inkriminišu djelatnosti iz stadijuma ostvarenja upravo tog krivičnog djela prije nego što dođe do prouzrokovanja štetne posljedice (npr. kod provale se kažnjava ulazak u zatvorene prostorije sa ciljem krađe), krivična djela pripremanja i krivična djela koja se javljaju prije „nepotpunih“ krivičnih djela (inkriminacije u vezi sa terorizmom), krivična djela posjedovanja (eksploziva, vatrenog oružja), krivična djela udruživanja/organizovanja (npr. u svrhu terorističkog djelovanja) i na kraju krivična djela ugrožavanja (koja uključuju stvaranje i apstraktne i konkretne opasnosti). Prvu konstelaciju krivičnih djela predstavljaju osnovna (materijalna) krivična djela iako je opravdano shvatanje autora da su i ona preventivnog karaktera što proizlazi iz svrhe krivičnog zakonodavstva, vid. A. Ashwort, L. Zedner P. *op. cit.*, pp. 543 – 546.

15 Vid. C. Roxin /2003/: *Strafrecht Allgemeiner Teil (Band II – Besondere Erscheinungsformen der Straftat)*, Verlag C.H. Beck, München, pp. 387 – 390.

16 Vid. A. A. Rimo /2021/: Is Prevention Better than Cure? The Ever-increasing Criminalisation of Acts Preparatory to an Offence in Spain, *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, n° 1, p. 2.

radnji ograničen je na krivična djela za koja se može izreći kazna zatvora od osam godina ili teža kazna.¹⁷ Slično je i u krivičnom zakonodavstvu Rusije, gdje ruski Krivični zakonik (čl. 30 st. 1) kao radnje pripremanja određuje nabavljanje, izradu ili prilagođavanje sredstava za izvršenje krivičnog djela, traženje lica, kao i dogovor i drugo namjerno stvaranje uslova za njegovo izvršenje. Pripremanje krivičnog djela kažnjivo je kod teških ili naročito teških krivičnih djela.¹⁸ Još je restriktivniji španski zakonodavac koji je (čl. 17 i 18) ograničio obim pripremnih radnji predviđajući kažnjavanje samo za tri „pripremna“ krivična djela (zavjeru, podstrekavanje i javnu provokaciju) i to na način da su ove djelatnosti kažnjive, opet, samo u pogledu određenih krivičnih djela.¹⁹ Uređenost zavjere u odredbama opšteg dijela pronalazimo i u njemačkom Krivičnom zakonu (čl. 30) u kome je između ostalog predviđena i odgovornost prema odredbama koje uređuju pokušaj krivičnog djela za lice koje izjavi da je spremno, prihvati ponudu ili se dogovori sa drugim da izvrši ili podstiče izvršenje krivičnog djela.²⁰

Interesantan primjer ovakvog modela regulisanja pripremnih radnji predstavlja krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini. Tako se u Krivičnom zakoniku Republike Srpske primjećuje povratak na zakonsko rješenje pripremanja krivičnog djela kakvo je egzistiralo u bivšoj Jugoslaviji.²¹ Zakonodavac predviđa kažnjavanje za stadijum pripremanja samo kada to zakon izričito propisuje i to u vidu samostalnog krivičnog djela ili u vidu kažnjavanja za pripremanje određenog krivičnog djela. Pri tome je pripremanje određenog krivičnog djela precizirano i sastoji se u nabavljanju ili osposobljavanju sredstava za izvršenje krivičnog djela, stvaranju uslova ili otklanjanju prepreka za njegovo izvršenje, u dogovaranju, planiranju ili organizovanju izvršenja krivičnog djela sa drugim licima, kao i u drugim radnjama kojima se stvaraju uslovi za njegovo neposredno izvršenje (čl. 21).²² Prije svega, vidljivo je da se zakonodavac nije opredijelio za model prema kome je stadijum pripremanja kažnjiv u pogledu krivičnih djela određene težine. Takođe se primjećuje i da je zakonodavac korišćenjem formulacije da su to radnje kojima se stvaraju uslovi za neposredno

17 C. M. Pelsler /2008/: Preparations to commit a crime – The Dutch approach to inchoate offences, *Utrecht Law Review*, n° 3, p. 63.

18 Krivični zakon Ruske Federacije, Criminal Code of the Russian Federation, https://www.legislationline.org/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf, 28. maj 2021.

19 Iako bi se moglo zaključiti da je na ovaj način španski zakonodavac granicu kažnjivosti pripremnih radnji postavio prilično restriktivno, u odredbama posebnog dijela pronalaze se i druge inkriminacije koje u svojoj suštini ne predstavljaju ništa drugo nego kažnjavanje za radnje pripremanja krivičnog djela.

20 Vid. čl. 30 st. 2 Krivičnog zakona Njemačke (Strafgesetzbuch, BGBl. IS 3322 vom 13. 11. 1998. und BGBl. IS 844 vom 19. 06. 2019.), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0012, 16. maj 2021. Upor. S. Bock, F. Stark /2019/: Preparatory Offences, *Core Concepts in Criminal law and Criminal Justice*, p. 60. <https://www.cambridge.org/core>, 12. decembar 2020.

21 Vid. čl. 18 Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije („Službeni list SFRJ“, broj 44/76-1329, 36/77-1478, 34/84-895, 37/84-933, 74/87-1743, 57/89-1441, 3/90-63, 38/90-1217, 45/90-1340 i 54/90-1773). Ovakvo rješenje zastupljeno je i u čl. 18 Krivičnog zakona Makedonije („Službeni vesnik RM“, broj 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14 i 132/14).

22 Krivični zakonik Republike Srpske („Sl. glasnik RS“, broj 64/17, 108/18 i 15/21).

izvršenje krivičnog djela nastojao da izbjegne sankcionisanje udaljenih djelatnosti iz stadijuma pripremanja. Pored navedenog, u krivičnom zakonodavstvu u Bosni i Hercegovini, Krivični zakon Bosne i Hercegovine predviđa jedinstveno uređenje pripremnih radnji koje ih je učinilo opštekažnjivim. Interesantno je, prije svega, njihovo mjesto u Krivičnom zakonu jer su regulisane u odredbama posebnog dijela (poglavlje *Dogovor, pripremanje, udruživanje i organizovani kriminal*) u članu 248 (*Pripremanje krivičnog djela*)²³ u kome je predviđeno kažnjavanje za nabavljanje ili pripremanje sredstava ili uklanjanje prepreka ili poduzimanje kakve druge radnje koja stvara uslove za neposredno učinjenje, ali nije dio učinjenja krivičnog djela propisanog zakonom Bosne i Hercegovine za koje se može izreći kazna zatvora tri godine ili teža kazna, ukoliko za pripremanje pojedinog krivičnog djela nije propisana teža kazna.²⁴ Iako je korišćenjem formulacije koja je slična onoj iz KZ RS sužen krug kažnjivih pripremnih radnji, zakonodavac je predvidio proširenje zone kažnjivosti u smislu pripremanja krivičnog djela na skoro sva krivična djela predviđena u KZ BiH, s obzirom da se samo za nekolicinu njih može izreći kazna zatvora u trajanju do tri godine.

U krivičnopravnoj teoriji se izdefinisala podjela kažnjivih pripremnih radnji na prave pripremnje radnje (*delicta preparata*) i pripremnje radnje kao samostalno krivično djelo (*delicta sui generis*). Međutim, klasifikacija djelatnosti iz stadijuma pripremanja krivičnog djela u jednu od dvije pomenute konstelacije predstavlja nimalo lak zadatak. U prilog navedenom je i činjenica da krivični zakoni ne sadrže kriterijume u pogledu navedenog.²⁵ Krivičnopravna teorija takođe nije jedinstvena po ovom pitanju. S tim u vezi, pronalaze se shvatanja prema kojima osnov klasifikacije predstavlja, kako se primjećuje, pravna tehnika.²⁶ Tako, ukoliko se pripremanje kažnjava u pogledu konkretnog pravnog dobra ili čitave grupe krivičnih djela iz određene oblasti onda postoji proširenje zone kažnjivosti i prave, nesamostalne pripremnje radnje – *delicta preparata*. To bi se očitavalo upravo u formulaciji „*pripremanje određenog krivičnog djela*“. U ovakvim slučajevima zakonodavac je proširio zonu kažnjivosti na sve stadijume ostvarenja krivičnog djela, najčešće putem formulacije „*ko priprema*“, mada se to može učiniti i preciziranjem radnje pripre-

- 23 Krivični zakon Švajcarske u odredbama posebnog dijela sadrži, barem po nazivu, sličnu odredbu. Kažnjivo je preduzimanje određenih radnji tehničkog ili organizacionog karaktera koje proizilaze iz odgovarajućeg plana, a koje zbog svoje prirode i obima ukazuju na namjeru da će počinitelj izvršiti neko od taksativno navedenih krivičnih djela (ubistvo, ozbiljan napad, sakaćenje ženskih genitalija, pljačka, protivpravno zatvaranje i otmica, uzimanje talaca, prisilni nestanak, paljevina, genocid, zločini protiv čovječnosti i ratni zločini). Uslov za kažnjivost je dovršenje pripremanja krivičnog djela, vid. čl. 260bis Krivičnog zakona Švajcarske, Swiss Criminal Code, https://www.legislationline.org/download/id/8991/file/SWITZ_Criminal%20Code_as%20of%202020-07-01.pdf, 15. april 2021. Ovako formulisana odredba upućuje da je zakonodavac na tragu izuzetnog kažnjavanja za djelatnosti iz stadijuma pripremanja krivičnog djela jer je pripremanje inkriminisano samo u odnosu na određena krivična djela. Stav zakonodavca je „ojačan“ i formulacijom da djelatnosti pripremanja moraju biti dovršene, inače lice koje ih preduzima ne podliježe kažnjavanju.
- 24 Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Sl. glasnik BiH“, broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 8/10, 47/14, 22/15, 40/15).
- 25 Iako se primjećuje da posmatrana zakonodavstva u odredbama opšteg dijela većinom pominju/nabrajaju prave pripremnje radnje, samo se u KZ RS i KZ Makedonije izričito navodi da su to djelatnosti koje predstavljaju pripremanje određenog krivičnog djela.
- 26 O ovim autorima vid. M. Babić /1979/: *Pripremanje krivičnog djela (magistarska teza – neobjavljena)*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd, p. 137.

manja.²⁷ Pripremne radnje *delicta sui generis*, tj. samostalne pripremne radnje postoje u slučajevima kada zakonodavac prepozna pripremnu radnju kao samostalnu i naročito opasnu u mjeri da je predviđa kao krivično djelo i bez eksplicitnog navođenja u pogledu kojih krivičnih djela se preduzima.²⁸ Druga grupa shvatanja se, pored navedenog, oslanja i na odnos inkriminisanje pripremne radnje i osnovnog krivičnog djela i u njemu vidi distinkciju. I ovdje se konstatuje da su prave pripremne radnje one radnje kojima se proširuje zona kažnjivosti na prethodni stadijum ostvarenja krivičnog djela, ali se dodaje i to da one gube svoju krivičnoppravnu autonomiju u slučaju izvršenja osnovnog krivičnog djela.²⁹ Za razliku od navedenog, pripremne radnje kao samostalna krivična djela i bez odnosa sa osnovnim krivičnim djelom same po sebi predstavljaju autonomnu i značajnu kriminalnu i opasnu količinu i, s tim u vezi, široku i neograničenu mogućnost za kriminalnu djelatnost. Zbog toga zadržavaju svoju autonomiju u slučaju izvršenja osnovnog krivičnog djela, pa će, konsekventno tome između ova dva djela postojati sticaj.³⁰

U savremenom krivičnom pravu pomjeranje zone kažnjivosti u prethodni stadijum ostvarenja krivičnog djela putem pravih, nesamostalnih pripremnih radnji, izvršeno je u pogledu određenih, najznačajnijih i ujedno eksplicitno navedenih krivičnopravnih objekata zaštite. To je slučaj su ustavnim poretom jedne zemlje gdje se zona kažnjivosti redovno pomjera na djelatnosti npr. dogovora za izvršenje krivičnih djela protiv države³¹, ali i na druge djelatnosti koje su propisane zbirno kao radnje pripremanja krivičnih djela protiv ustavnog uređenja.^{32 33} Pored navedenog, ovakvo rješenje u pogledu inkriminisanja prethodnog stadijuma danas je praksa i kod krivičnih djela terorizma. U posljednjem slučaju posebno je predviđeno kažnjavanje za štaviše, nešto širi dijapazon radnji pripremanja koje predstavljaju kompleksne rizike, a mogu da prouzrokuju razorne posljedice.³⁴ Riječ je (između ostalog) o

27 Vid. I. Vuković /2021/: *Krivično pravo – opšti deo*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd, p. 293.

28 Vid. I. Vuković. *op. cit.*, p. 293; upor. D. Jakovljević /1972/: *Pripremna radnja kao krivično delo, Analiz Pravnog fakulteta u Beogradu*, n° 3, p. 219.

29 Vid. F. Bačić *et al.* /1978/: *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, Savremena Administracija, Beograd, p. 98; M. Babić, *op. cit.*, pp. 142 – 143.

30 F. Bačić *et al.* *op. cit.*, p. 98; M. Babić, I. Marković /2019/: *Krivično pravo – opšti dio*, Univerzitet u Banjoj Luci – Pravni fakultet, Banja Luka, p. 187.

31 Vid. čl. 96 st. 1 i 114 KZ Holandije, Dutch Penal Code, https://www.legislationline.org/download/id/6415/file/Netherlands_CC_am2012_en.pdf, 16. maj 2021.

32 Vid. čl. 320 Krivičnog zakonika Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019), čl. 297 KZ RS, čl. 96. st. 2 i 97b KZ Holandije, čl. 477 KZ Španije, čl. 83 i 89a KZ Njemačke.

33 Bačić smatra da bez jedne opšte formule putem koje bi se inkriminiralo svako pripremanje ovih krivičnih djela nije moguće obuhvatiti sve one djelatnosti koje su upravljenje na njihovo izvršenje i koje zaslužuju da se kazne, vid. F. Bačić /1954/: *Početak izvršenja krivičnog djela i kažnjive pripremne radnje (doktorska disertacija – neobjavljena)*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd, p. 149. Drugačije shvatanje se pronalazi kod Stojanovića, gdje se ističe da uopšteno navođenje u jednom zajedničkom članu šta predstavlja pripremanje krivičnih djela (u ovom slučaju protiv ustavnog uređenja) predstavlja izvjesnu nedosljednost u pogledu sprovođenja stava da pripremanje konkretnog krivičnog djela treba precizirati, vid. Z. Stojanović. *op. cit.*, p. 139.

34 O ovome vid. više D. Kolarić /2013/: *Nova koncepcija krivičnih dela terorizma u Krivičnom zakoniku Republike Srbije, Crimen*, n° 1, pp. 65 *et seq.*

inkriminisanju vrbovanja i obučavanju za vršenje terorističkih djela³⁵ kao i finansiranju terorizma.³⁶ Treba napomenuti da interesantno zakonsko rješenje putem koga se proširuje zona kažnjivosti na prethodni stadijum u pogledu krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom sadrži KZ BiH u čl. 180 st. 1 (*Individualna krivična odgovornost*).³⁷ Putem ove odredbe inkriminirano je između ostalog i planiranje i pomaganje u planiranju, pripremanju ili izvršenju nekog od pomenutih krivičnih djela sa naznakom da je osoba odgovorna za to krivično djelo. Na ovaj način je zakonodavac kažnjive pripreme radnje podigao na nivo radnje izvršenja osnovnog krivičnog djela u svrhu čijeg izvršenja su i preduzete. Konsekventno tome, predviđena je i ista kazna. I na kraju, još jedna djelatnost pripremanja, iako po svom karakteru opšte krivično djelo (negdje označeno kao *delicta sui generis* a negdje kao *delicta preparata*), spada u grupu nesamostalnih radnji pripremanja pa je istu prigodno pomenuti na ovom mjestu.³⁸ U pitanju je dogovor za izvršenje krivičnog djela. Radi se o krivičnom djelu pripremanja čija primjena se, kako smo i istakli, u pravilu odnosi na krivična djela određene težine.³⁹ Tako se za dogovaranje za izvršenje krivičnog djela, kao svojevrsnu vrstu psihičke pripreme⁴⁰ i prirodno sredstvo, kažnjava ukoliko je za dogovoreno krivično djelo predviđena kazna zatvora od npr. pet godina.

Istakli smo da predviđanje određene radnje iz prethodnog stadijuma kao krivičnog djela koje zadržava svoju krivičnoppravnu autonomiju (samostalno krivično djelo pripremanja) predstavlja takođe redovan način inkriminisanja u savremenim krivičnim zakonodavstvima.⁴¹ Krivični zakoni slično postupaju kod ove vrste pripremnih radnji i redovno inkriminišu djelatnosti udruživanja u svrhu izvršenja krivičnih djela. Zbog svoje opasnosti, „ozbiljnosti“⁴² i najčešće neispunjenja svrhe izvršenjem konkretnog krivičnog djela (iz čega proizilaze kontinuirani napadi na pravno zaštićena dobra) ovo, prethodno krivično djelo se, za razliku od dogovora za izvršenje krivičnog djela, nalazi u sticaju sa izvršenim pripremanim krivičnim djelom/djelima. Riječ je, kao što je to slučaj sa dogovorom, o „opštem“ krivičnom

35 Vid. čl. 391b KZ Srbije, 202b i 202c KZ BiH.

36 Vid. čl. 393 KZ Srbije, čl. 300 KZ RS, čl. 202 KZ BiH, čl. 89c KZ Njemačke, čl. 421-2-2 KZ Francuske.

37 Ova odredba je na skoro identičan način formulisana kao I čl. 7 st. 1 Statuta Međunarodnog suda za ratne zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije, vid. M. Babić *et al.* /2005/: *Komentari Krivičnih/Kaznenih zakona Bosne i Hercegovine*, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo, p. 593.

38 Iako posebno inkriminirana ona je pravno zadržala svoju prirodu kao priprema radnja, vid. F. Bačić. *op. cit.*, p. 154 i 156. I kod Vukovića se nailazi na shvatanje da u slučaju realizacije dogovora (barem ostvarenog pokušaja krivičnog djela) odgovornost za raniji stadijum pripremanja krivičnog djela otpada, I. Vuković. *op. cit.*, p. 347, u ovom smislu vid. N. Srzentić, A. Stajić, LJ. Lazarević /1996/: *Krivično pravo Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd, p. 195.

39 Već su pomenuti posebni oblici ove inkriminacije, vid. *e.c.* čl. 320 st. 2 KZ Srbije.

40 M. Škulić /2015/: *Organizovani kriminalitet – pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*, Službeni glasnik, Beograd, p. 260.

41 Ističe se da je ovo u osnovi prihvatljiv način propisivanja kažnjavanja za pripreme radnje iako nije poželjno niti opravdano propisivati veći broj krivičnih djela čija radnja predstavlja ustvari pripremu radnju za neko drugo krivično djelo, vid. Z. Stojanović. *op. cit.*, p. 139.

42 Ozbiljnost kao element se primjećuje i u nazivu akata koji regulišu ovu problematiku, ovako npr. *Serious Crime Act* – dio treći, www.legislation.gov.uk, 17. maj 2021.

djelu (sa svojim posebnim oblicima)⁴³ za koje se kažnjava kada su potencijalna krivična djela kažnjiva kaznom zatvora od najmanje tri godine i sl. (kao što je slučaj sa krivičnim zakonodavstvima Republike Srpske i Srbije), ukoliko zakonom za takvo organizovanje nije predviđena teža kazna.⁴⁴ Kada je riječ o udruživanju radi vršenja krivičnih djela, oba pomenuta zakonodavstva prave razliku u odnosu na to da li je riječ o organizovanju (ili rukovođenju) grupe ili organizovane kriminalne grupe gdje je za posljednje navedeno predviđena stroža kazna. Posebnom odredbom kod oba zakonodavstva najstrože je kažnjiva ova vrsta pripremanja sa ciljem izvršenja krivičnih djela za koja se može izreći kazna zatvora od dvadeset godina ili kazna doživotnog zatvora. Na ovom tragu nalazi se i npr. krivično zakonodavstvo Španije koje, u posebnom poglavlju inkriminiše kriminalne organizacije i grupe. Djelatnosti koje odražavaju pripremne radnje su različito formulisane, s obzirom na to da li je u pitanju kriminalna organizacija ili kriminalna grupa. U prvom slučaju djelatnosti pripremanja su označene kao promocija, uspostavljanje, organizovanje, koordinacija ili rukovođenje, dok je u drugom krug pripremnih radnji nešto uži i svodi se na predstavljanje, finansiranje i formiranje. Treba istaći i to da je španski zakonodavac napravio distinkciju u pogledu kažnjavanja ovih vrsta pripremanja u pogledu teških krivičnih djela za što je predviđena stroža kazna. Prepoznate su i otežavajuće okolnosti koje doprinose uvećanju propisane kazne za njenu polovinu, a to su veći broj učesnika, posjedovanje oružja i opasnih sredstava, kao i posjedovanje napredne tehnologije za komuniciranje i transport prilagođene izvršenju krivičnog djela.⁴⁵ Švajcarski zakonodavac takođe inkriminiše učestvovanje ili podržavanje organizacije koja teži izvršenju krivičnih djela sa elementima nasilja ili sticanju imovinske koristi (čl. 60ter). U ovu grupu možemo svrstati i francusko zakonodavstvo koja je osobeno po tome što je u jednoj odredbi inkriminiralo grupu i zavjeru (dogovor) objedinjujući ih zajedničkim nazivom kriminalno udruženje. Značajno je da uspostavljanje grupe, odnosno zavjera treba da bude materijalizovana putem ispoljene radnje kojom se priprema krivično djelo za koje je predviđena kazna zatvora od najmanje pet godina.^{46, 47}

43 Vid. npr. krivično djelo udruživanje radi protivustavne djelatnosti (čl. 319 KZ Srbije, čl. 296 KZ RS), udruživanje za vršenje krivičnih djela terorizma (čl. 393 KZ Srbije, čl. 202d KZ BiH, čl. 421-2-1 KZ Francuske, čl. 140a KZ Holandije, čl. 571 KZ Španije, čl. 129a KZ Njemačke). Supsidijarnost je primjetna npr. i u slučajevima udruživanja za vršenje krivičnih djela trgovine ljudima i krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom (čl. 176, 186a, 189a KZ BiH, čl. 375 KZ Srbije).

44 Vid. čl. 365 KZ RS i čl. 346 KZ Srbije.

45 Vid. čl. 570bis i 570ter Criminal Code of Spain („Official State Gazette“, n° 10/1995).

46 Teži oblik krivičnog djela će postojati ukoliko se priprema krivično djelo za čije izvršenje se može izreći kazna zatvora od najmanje 10 godina, vid. čl. 450-1 France Penal Code, https://www.legislationline.org/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%202012-10-2005.pdf, 18. april 2021.

47 Osobnosti se uočavaju i u KZ Holandije u kome je pored učešća u organizacijama koje imaju za svrhu vršenje teških krivičnih djela kažnjivo i učešće u nastavku rada organizacija kojima je rad zabranjen sudskom odlukom. Pored navedenog, u istom članu određeno je da se za učesnike u organizacijama koje imaju za cilj vršenje teških krivičnih djela imaju smatrati i lica koja ih finansiraju, pružaju materijalnu podršku, regrutuju pojedince u ime organizacije ili prikupljaju sredstva za njihovo funkcionisanje, vid. čl. 140 st. 4 KZ Holandije.

I na kraju, posebno mjesto u savremenom krivičnom pravu imaju pripremne radnje nabavljanja i osposobljavanja sredstava za izvršenje krivičnog djela. Vidljivo je da ove djelatnosti (tamo gdje predstavljaju predmet regulisanja) korespondiraju sa deklarativno navedenim pripremnim radnjama u odredbama opšteg dijela označenim kao prave pripremne radnje. Međutim ne postoje jedinstvena shvatanja u pogledu njihove pravne prirode pa se negdje svrstavaju u samostalne, a negdje u pripremne radnje koje ne zadržavaju svoju krivičnopravnu autonomiju.⁴⁸ Treba istaći da se, kada je riječ o inkriminisanju djelatnosti izrade, nabavljanja, prepravljavanja, ustupanja i omogućavanja da se dođe do sredstava za izvršenje krivičnog djela, zakonodavstva, prilikom njihovog inkriminisanja (u smislu opšte odredbe⁴⁹), rukovode više karakterom sredstava nego kažnjivošću krivičnog djela čije pripremanje se vrši. Naime, riječ je o oružju, eksplozivnim materijama ili sredstvima potrebnim za njihovo spravljanje i otrovima, uz ispunjenost uslova da lice koje preduzima radnje zna da su namijenjeni izvršenju krivičnog djela.⁵⁰ Drugu kategoriju sredstava čine ona koja se odnose na provaljivanje (lažni ključ, otpirač ili neko drugo sredstvo), dok je na kraju kažnjivo i izrađivanje, pribavljanje, prodaja i davanje na korišćenje uputstva ili sredstva koje je namijenjeno za ulazanje u kompjuterski sistem.⁵¹ U ovoj konstelaciji pripremnih radnji nalazi se i krivično djelo Pravljenje, nabavljanje i davanje drugom sredstava za falsifikovanje koje se primjećuje u pojedinim krivičnim zakonodavstvima, npr. Srbije (čl. 244b) u kome se sankcionišu djelatnosti izrade, nabavljanja, prodaje i davanja na upotrebu sredstava za pravljenje lažnog novca, hartija od vrijednosti, platnih kartica ili znakova za vrijednost.⁵² Vidljivo je da se u pojedinim slučajevima inkriminišu jednim dijelom tzv. krivična djela posjedovanja što je, zbog karaktera ovih djelatnosti, ipak sporno u savremenom krivičnom pravu.⁵³ Opravdanost njihovog inkriminisanja valja utemeljiti na činjenici da se kriminalizuje stvaranje „rizika“ od buduće povrede ili ugrožavanja pravno zaštićenog dobra. Međutim, ispravna je i činjenica da je postojanje pojedinih inkriminacija jako teško za dokazati iz razloga što su djelatnosti koje se ovdje realizuju (jednim dijelom) dvosmislenog karaktera, a u najvećem broju slučajeva ih inkriminiše subjektivni element ovaploćen u vidu znanja da će biti upotrijebljeni za izvršenje krivičnog djela.

48 Prema jednim shvatanjima riječ je o pripreмној radnji kao samostalnom krivičnom djelu, vid. N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević. *op. cit.*, p. 196. Na drugoj strani se ističe da će npr. pripremane radnje ovog karaktera, ukoliko se preduzimaju u svrhu izvršenja sopstvenog krivičnog djela biti supsidijarne u odnosu na djelo koje treba da omoguće, vid. M. Babić. *op. cit.*, p. 152.

49 Izuzetak predstavljaju najznačajnija pravna dobra kod kojih se, kako smo vidjeli, redovno inkriminiše prethodni stadijum ostvarenja krivičnog djela, a samim tim, eksplicitno ili putem formulacije „ko priprema“ i ove djelatnosti.

50 Vid. čl. 360 KZ RS, čl. 222 KZ Rusije, upor. čl. 191a Norwegain Penal Code, <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28>, 21. juli 2022.

51 Vid. čl. 360 KZ RS.

52 Upor. i čl. 214 KZ Holandije i čl. 247 KZ Švajcarske. Djelatnosti pravljenja i preinačenja kažnjive su između ostalog i kod krivičnog djela Falsifikovanje novca (čl. 205 st. 1 KZ BiH; čl. 241 st. 1 KZ Srbije).

53 A. Ashworth. *op. cit.*, p. 238.

3. DA LI JE INKRIMINISANJE STADIJUMA PRIPREMANJA DANAS *ULTIMA RATIO*?

Danas sve više dolazi do izražaja pitanje da li je inkriminisanje stadijuma pripremanja krivičnog djela zaista posljednje sredstvo kojim se koristi krivično pravo u suprotstavljanju kriminalitetu? Ukoliko se posmatraju uslovi predviđeni za zasnivanje njihove kažnjivosti, odgovor bi (možda) mogao biti i potvrđan. Naime, legitimnost kažnjavanja počiva na tome da je inkriminisanje u funkciji sprečavanja vrlo teških krivičnih djela, na preciznom određenju pripremnih radnji za koje se treba kazniti, kao i uskoj povezanosti sa osnovnim krivičnim djelom koja treba da bude objektivno utvrđiva jer su one konkretna i neposredna prijetnja za pravno zaštićena dobra. Pored navedenog, redovno se ispoljavaju i zahtjevi postupanja sa direktnim umišljajem u odnosu na osnovno krivično djelo, da kažnjavanje bude blaže od propisanog za dovršeno krivično djelo i srazmjerno kažnjavanju pokušaja krivičnog djela i naposljetku da u slučaju dobrovoljnog odustanka lice koje preduzme pripremljene radnje ne treba da bude kažnjeno ili se mora blaže kazniti.⁵⁴

Vidjeli smo da je opseg kažnjivosti proširen u slučajevima teških/najtežih krivičnih djela. To je prije svega slučaj sa organizovanim kriminalitetom, gdje veliki kapaciteti kriminalnih organizacija sa pripadajućom podrškom povećavaju vjerovatnoću da će krivično djelo biti i izvršeno.⁵⁵ S tim u vezi, inkriminisanje ovih djelatnosti u smislu *delicta sui generis* predstavlja redovnu pojavu u krivičnim zakonima. Zona kažnjivosti je pomjerena i u pogledu krivičnih djela terorizma, gdje je proširen opseg krivičnih djela koja su povezana sa ovom pojavom.⁵⁶ Sa druge strane, preciziranje kažnjivih pripremljenih radnji djelimično se čini kao sporno. Primjetno je da su one precizirane kod većine krivičnih djela sa predznakom pripremanja, naročito *delicta sui generis* (kod kojih se to i podrazumijeva). Međutim, prisutna su i zakonska rješenja koja se koriste neodređenom formulacijom „*ko priprema*“. Riječ je, kao što se moglo i uvidjeti o pomjeranju zone kažnjivosti na prethodni stadijum ostvarenja krivičnog djela, gdje se zakonodavac ne zadovoljava zaštitom određenog pravno zaštićenog dobra samo putem dovršenog ili pokušanog krivičnog djela.⁵⁷ Ovakve inkriminacije su opravdane u smislu *ultima ratio* kod krivičnih djela protiv ustavnog uređenja (što najčešće i jeste slučaj). Putem njih se proširuje opseg kažnjivosti i na „druge“ radnje pripremljenog karaktera, a koje nisu zasebno inkriminisane.

54 Vid. Rezoluciju usvojenu na XVIII Međunarodnom kongresu krivičnog prava, *Section I: The expanding forms of preparation and participation (B- On the Expansion of Forms of Participation)*, J. L. De la Cuesta /2015/: Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law (1926 – 2014), *Revue Internationale de Droit Pénal*, n° 1/2, p. 423.

55 Povećana društvena opasnost od udruživanja za njihovo izvršenje, odnosno organizaciona podrška, prepoznata je i na međunarodnom nivou odakle i obaveza proširenja zone kažnjivosti za nacionalna krivična zakonodavstva, vid. Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_ujedinjenih_nacija_protiv_transnacionalnog_organizovanog.pdf, 06. mart 2022.

56 Vid. D. Kolarić. *op. cit.* pp. 53 *et seq.*

57 Radi se o stepenovanju povrede istog dobra gdje primarno krivično djelo predstavlja intenzivniju povredu istog zaštitnog objekta u odnosu na supsidijarno krivično djelo, vid. Z. Stojanović. *op. cit.*, p. 227.

Opasnost inkriminisanja tih „drugih“ pripremnih radnji nalazi se u tome što one mogu biti zaista široko određene i sa takvog gledišta može se postaviti pitanje njihove opravdanosti. Ovakav način inkriminisanja nije poželjan i zbog narušavanja načela zakonitosti koje jednim svojim dijelom pred savremena krivična zakonodavstva postavlja zahtjev određenosti i preciznosti inkriminacije.⁵⁸ Upravo zbog toga je poželjno načelno preciziranje kažnjivih pripremnih radnji u odredbama opšteg dijela, ili, ukoliko to nije slučaj, određivanje u čemu se pripremanje krivičnog djela sastoji kod pojedinih inkriminacija. Da ne bude zabune, opasnost se ne nalazi samo u generalnoj klauzuli, već i u drugim preciziranim radnjama „neutralnog“ karaktera kao što su obuka ili stvaranje vještina koje se mogu upotrijebiti za izvršenje krivičnog djela, ili štaviše polaganje vozačkog ispita ili pohađanje kursa stranog jezika. Da bi se i u ovakvim slučajevima moglo govoriti o neophodnosti kažnjavanja potrebno je da se ostvari zahtjev uske povezanosti preduzetih djelatnosti sa osnovnim krivičnim djelom.⁵⁹ Nije to bliska vremenska i prostorna povezanost u smislu pokušajne djelatnosti, nego povezanost koja se nalazi za nijansu ispred ovih radnji, ali je sa njima isto tako povezana. Samo u ovakvim slučajevima, naravno uvažavajući i karakter pravno zaštićenog dobra zajedno sa odgovarajućim subjektivnim elementom možemo govoriti o opravdanosti kažnjavanja za te djelatnosti. Kvalitet preduzetne djelatnosti koji opravdava inkriminisanje trebao bi biti takav da ga kvalifikuje u smislu „odlučujućeg strateškog poteza“ kojim se prevazilazi glavna prepreka i znatno povećava šansa za uspjeh.⁶⁰ Ovaj operativni značaj pripreme radnje prepoznat je npr. u slučajevima podmetanja požara u svrhu naplate osiguranja i sl.⁶¹ U slučajevima da se radi o alatima i sredstvima za izvršenje krivičnog djela, operativni značaj pripremnih radnji treba dovesti u vezu i sa logističkim aspektima pripremanja. Naime, za izvršenje pojedinih krivičnih djela potrebno je pribaviti specijalizovanu opremu koja nije široko dostupna i čije nabavljanje zahtijeva postojanje posebnih kontakata, ali isto tako i ulaganje i vrijeme... Iz ovog razloga, savremena krivična zakonodavstva, sasvim opravdano inkriminišu izradu i nabavljanje određenih sredstava za izvršenje krivičnog djela (npr. falsifikovanje novca). Za razliku od navedenog, u slučajevima predmeta koji nemaju ovaj predznak je upitno da li se njihovim nabav-

58 S tim u vezi, ispravno je shvatanje da se ovakav vid inkriminisanja pripremanja treba ograničiti zbog njegove nedovoljne određenosti jer bi u suprotnom moglo doći do zadiranja u osnovna prava i slobode, vid. I. Vuković. *op. cit.*, p. 293.

59 Zbog toga je značajno prilikom određenja odgovarajućih pripremnih radnji u odredbama krivičnih zakona navesti i da se njihovim preduzimanjem stvaraju uslovi za „neposredno“ izvršenje krivičnog djela, vid. *e. c.* čl. 21 KZ RS ili čl. 320 st. 2 KZ Srbije.

60 Vid. D. Ohana /2007/: Desert and Punishment for Acts Preparatory to the Commission of a Crime, *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, n° 1, p. 134.

61 Suprotno navedenom, pronalazi se shvatanje da bi izvršilac trebao ostati nekažnjen u slučajevima maskiranja sa namjerom da se izvrši krivično djelo, praćenja pretpostavljene žrtve krivičnog djela, izviđanja mjesta predviđenog za izvršenje krivičnog djela, a sve iz razloga što se ovim djelatnostima ne ostvaruje osnovni zadatak niti se otklanja velika prepreka i na taj način se odlučujuće povećavaju šanse za izvršenje krivičnog djela, vid. D. Ohana. *op. cit.*, p. 134. Novoselec je zastupao suprotno shvatanje kvalifikujući ove djelatnosti kao pripremanje krivičnog djela, P. Novoselec /1991/: Razgraničenje pripremnih radnji i pokušaja, *Zbornik pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci*, n° 2, p. 749.

ljanjem (bez posmatranja subjektivnog elementa) prelazi u pomenuto „operativno stanje“, odnosno da li ta aktivnost predstavlja odlučujući korak?

Kao subjektivni element kod krivičnih djela pripremanja javlja se umišljaj.⁶² U slučajevima pripremanja krivičnog djela ovaj element ima izvjesne osobenosti. On se očitava u smislu postojanja znanja i htijenja ostvarenja trenutne ili u određenim slučajevima (npr. pripremanja sopstvenog krivičnog djela) i buduće inkriminacije, odnosno pored umišljajnog ostvarenja trenutnog krivičnog djela u odgovarajućim slučajevima i znanja da se na taj način priprema u tom trenutku još uvijek neodređeno krivično djelo. Ovo u konačnici potvrđuju i bića krivičnih djela sa predznakom pripremnih radnji. Tako, u slučajevima finansiranja terorizma, novac, imovina ili neka druga sredstva se prikupljaju u namjeri da se iskoriste ili znajući da će se iskoristiti u svrhu izvršenja jednog ili više krivičnih djela terorizma. Kod organizovane kriminalne grupe uočavamo njenu ciljnu usmjerenost; djeluje se sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih djela...⁶³ Isto tako, izrada, nabavljanje i omogućavanje drugom da dođe do sredstava u vidu oružja, eksploziva i otrova kažnjivo je u slučajevima kada lice zna da su ta sredstva namijenjena za izvršenje krivičnog djela, dogovor se postiže u svrhu izvršenja krivičnog djela i sl. Iz prikazanog se vidi da je jedini dio subjektivnog elementa za koji se može reći da je diskutabilan u stvari htijenje izvršenja budućeg (tj. osnovnog) krivičnog djela. U pojedinim slučajevima pripremnih radnji koje se preduzimaju za drugoga subjektivni element u pogledu osnovnog krivičnog djela označen je kao znanje, odnosno svijest da će se njima doprinjeti izvršenju tamo „nekog“ krivičnog djela.⁶⁴ Dakle, postupanje sa direktnim umišljajem u odnosu na izvršenje konkretno određenog osnovnog krivičnog djela moguće je samo u slučajevima kada se priprema krivično djelo koje će se ujedno i izvršiti. U slučajevima preduzimanja pripremnih radnji sa direktnim umišljajem u odnosu na pripremano krivično djelo, a koje će izvršiti neko drugi, postojao bi odgovarajući oblik saučesništva.⁶⁵

Pitanje kažnjavanja. Kažnjavanje za djelatnosti iz prethodnog stadijuma izvršenja krivičnog djela treba da bude proporcionalno samoj težini krivičnog djela.⁶⁶ Treba voditi računa o tome da se preduzimanjem ovih djelatnosti doprinosi izvršenju budućeg krivičnog djela, a ne da se ono izvršava. Zbog toga i činjenice da se uobičajeno radi o (nerijetko dvosmislenim) djelatnostima koje su nešto manjeg društvenog značaja sa posljedicom u obliku ugrožavanja, potrebno je da kazna bude proporcionalna njihovoj težini ali i kazni koja je predviđena za krivična djela u čiju svrhu se preduzimaju. Pored navedenog, u međunarodnim standardima pronalazi

62 Tako je u Rezoluciji prve sekcije „O širenju kažnjivosti pripremnih radnji“ Rezolucije Međunarodnog kongresa krivičnog prava (2009) predviđeno da izvršilac kažnjivih pripremnih radnji mora postupati sa direktnim umišljajem u odnosu na izvršenje konkretno određenog osnovnog krivičnog djela, vid. J. L. De la Cuesta. *op. cit.*, p. 422.

63 M. Škulić /2014/: Odnos organizovanog kriminaliteta u krivičnopravnom smislu i saučesništva, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, n° 3, p. 3.

64 Predstava izvršioca, odnosno svijest treba da bude uopštena, vid. Z. Stojanović. *op. cit.*, p. 741.

65 Ukoliko bi umišljajem bilo obuhvaćeno konkretno krivično djelo postojalo bi pomaganje, a ne pripremanje krivičnog djela, vid. Z. Stojanović. *op. cit.*, p. 741.

66 Ovo je predviđeno i u članu 49 par. 3 Evropske povelje o osnovnim ljudskim pravima.

se preporuka da u slučaju dobrovoljnog odustanka izvršilac pripremnih radnji ne bi trebao biti kažnjen ili bi se trebao blaže kazniti. Ovi uslovi su, reklo bi se, ispunjeni. U pogledu krivičnih zakonodavstava koja pripremanje krivičnog djela regulišu u odredbama opšteg dijela krivičnih zakona, holandsko zakonodavstvo predviđa kažnjavanje u slučaju preduzimanja pripremnih radnji i to do jedne polovine kazne koja je predviđena za teško krivično djelo, dok se za pripremanje krivičnog djela za koje se može izreći doživotna kazna izriče kazna koja ne prelazi 15 godina.⁶⁷ KZ BiH predviđa kažnjavanje za pripremanje krivičnih djela za koja se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna kaznom zatvora do tri godine ili novčanom kaznom, pod uslovom da za pripremanje pojedinog krivičnog djela nije propisana teža kazna (proizlazi da je primjena „opšte“ odredbe o kažnjivosti pripremnih radnji supsidijarna). Za djelatnosti dogovora i udruživanja za izvršenje krivičnog djela, kao i izrade i osposobljavanja sredstava redovno se propisuje kazna zatvora u blažem rasponu ili novčana kazna. I na kraju, pitanje dobrovoljnog odustanka redovno je uređeno kod inkriminiranih pripremnih radnji organizacionog karaktera. Tako su eskulpirajuće odredbe prisutne kako u pogledu pripadnika (organizovane kriminalne) grupe/udruženja koji otkrije udruženje prije nego što je u njihovom sastavu ili za njih učinio krivično djelo, tako i u pogledu organizatora koji otkrivanjem (organizovane kriminalne) grupe/udruženja ili na drugi način spriječi izvršenje krivičnog djela. Razlika u stepenu privilegovanja počiva na statusu lica pa se tako organizator može kazniti (npr. novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine) dok se pripadnik grupe/udruženja može osloboditi od kazne.⁶⁸ Dobrovoljno sprečavanje krivičnog djela prisutno je i kod inkriminacija pripremanja krivičnih djela protiv određenog grupnog zaštitnog objekta, gdje se lice takođe blaže kažnjava ili oslobađa od kazne.⁶⁹ U ostalim slučajevima primjenjuje se opšta odredba o dobrovoljnom odustanku.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Pitanje stadijuma pripremanja krivičnog djela zasigurno je jedno od složenijih u krivičnom pravu. Razmatrali smo tri aspekta ove problematike: opravdanost inkriminisanja, zakonski model regulisanja stadijuma pripremanja krivičnog djela, a posvećena je pažnja i pitanju da li se u raspravi prikazana kažnjivost pripremnih radnji u savremenom krivičnom pravu može posmatrati u kontekstu posljednjeg sredstva u suzbijanju kriminaliteta.

Primjećuju se oprečni stavovi u pogledu potrebe inkriminisanja djelatnosti iz prethodnog stadijuma. Potrebno je uvažiti činjenicu da se ne smije zalaziti u domen ljudskih prava i sloboda i svesti intervenciju krivičnog prava na minimum, ali i održati balans u smislu da se vrijednosti koje štiti krivično pravo zaštite na odgo-

67 Vid čl. 46. KZ Holandije.

68 Vid. čl. 249 st. 3 i 4 KZ BiH, čl. 346 st. 6 i 7 KZ Srbije.

69 Npr. za dobrovoljno sprečavanje pripremanja krivičnih djela protiv ustavnog uređenja Republike Srpske lice će se kazniti kaznom zatvora do jedne godine, a može se i osloboditi od kazne (čl. 297 st. 2), upor. i čl. 301 st. 4 i 5 KZ RS. Za dobrovoljni odustanak od organizovanja i podsticanja na izvršenje genocida i ratnih zločina licu se može ublažiti kazna (čl. 375 st. 6 KZ Srbije).

varajući način. U meritumu ovih inkriminacija treba da se nalaze djelatnosti čijim preduzimanjem se stvara neprihvatljiv rizik, odnosno opasnost za određeno pravno zaštićeno dobro.

Kada je riječ o drugom aspektu, tj. zakonskoj uređenosti pripremanja krivičnog djela prikladnim nam se čine zakonska rješenja kod kojih je ovaj stadijum, pored postojanja odgovarajućih inkriminacija, uređen i u odredbama opšteg dijela. Sistematizovan u dio koji reguliše *iter criminis*, uređen stadijum pripremanja trebalo bi da odgovori na pitanja kada i kako se kažnjava za preduzimanje ovih djelatnosti, i naravno da se barem konstelacije pripremnih radnji preciziraju. Pri tome treba težiti da se već na tom mjestu ukaže da je ovaj stadijum načelno nekažnjiv.

I na koncu pitanje da li postojeća uređenost stadijuma pripremanja krivičnog djela može da se posmatra u svjetlu *ultima rati-a* ili *solo rati-a*? Reklo bi se da su zahtjevi postavljeni na međunarodnom nivou koji čine opravdanim zasnivanje kažnjivosti pripremanja krivičnog djela uglavnom ispunjeni. Danas su izolovana krivična zakonodavstva kod kojih ovaj stadijum ostvarenja krivičnog djela nije načelno nekažnjiv (kao što je to slučaj sa KZ BiH). U odredbama posebnog dijela krivičnih zakona primjećuje se proširenje zone kažnjivosti na prethodni stadijum sa ciljem zaštite najznačajnijih pravnih dobara što se čini inkriminisanjem većeg broja djelatnosti koje mu pripadaju (opštom formulacijom ili taksativnim nabrojanjem) i to predviđanjem nesamostalnih krivičnih djela, ali i bića tzv. samostalnih krivičnih djela kod kojih se zakonodavac opredijelio da inkriminiše pojedine pripreme radnje zbog njihove izrazite opasnosti, a ne povezanosti sa konkretnim krivičnim djelom.

Djelatnosti iz stadijuma pripremanja su umišljajne djelatnosti, precizirane, uz postojanje generalne klauzule u pojedinim slučajevima. Posljednje pomenuti način njihovog inkriminisanja može biti opravdan, kako smo uvidjeli, samo kada je u pitanju zaštita najvažnijih krivičnopravnih dobara, kao što su npr. krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, krivična djela protiv ustavnog uređenja i sl. Značajan je uslov objektivne utvrdivosti i bliske povezanosti pripremnih radnji sa budućim krivičnim djelom. S tim u vezi, zakonodavac može dati smjernice određujući da kažnjive pripreme radnje „neposredno“ prethode ostvarenju bića krivičnog djela. Međutim, da li je ovaj uslov i ostvaren utvrđuje se u svakom slučaju ponaosob, a kažnjivosti treba da podliježu samo one djelatnosti koje su (blisko) povezane sa krivičnim djelom čijem ostvarenju se teži uz naznaku da ta veza bude upravo objektivno utvrdiva. Na ovaj način bi se izbjeglo zasnivanje kažnjivosti za udaljenije pripreme radnje i ujedno bi zadiranje krivičnog prava u stadijum koji prethodi izvršenju krivičnog djela bilo prisutno samo u izuzetnim slučajevima.

LITERATURA

- Ashwort A., Zedner L. /2015/: Prevention and Criminalization: Justification and Limits, *New Criminal Law Review*, n° 15.
- Ashworth A. /2011/: The Unfairness of Risk-Based Possession Offences, *Criminal Law and Philosophy*, n° 5.
- Babić M. /1979/: *Pripremanje krivičnog djela (magistarska teza – neobjavljena)*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd.

- Babić M. et al. /2005/: *Komentari Krivičnih/Kaznenih zakona Bosne i Hercegovine*, Savjet/Vijeće Evrope i Evropska komisija, Sarajevo.
- Babić M., Marković I. /2019/: *Krivično pravo – opšti dio*, Univerzitet u Banjoj Luci – Pravni fakultet, Banja Luka.
- Bačić F. /1954/: *Početak izvršenja krivičnog djela i kažnjive pripremne radnje (doktorska disertacija – neobjavljena)*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd.
- Bačić F. et al. /1978/: *Komentar Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije*, Savremena Administracija, Beograd.
- Bein D. /1993/: *Preparatory Offences*, *Israel Law Review*, n° 27.
- Bock S., Harrendorf S. /2014/: *Strafbarkeit und Strafwürdigkeit tatvorbereitender computervermittelter Kommunikation*, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, n° 126.
- Bock S., Stark F. /2019/: *Preparatory Offences, Core Concepts in Criminal law and Criminal Justice*, <https://www.cambridge.org/core>, 12. decembar 2020.
- Bozbayindir A. E. /2017/: *The Advent of Preventive Criminal Law: An Erosion of the Traditional Criminal Law*, *Criminal Law Forum*, n° 1.
- Conford A. /2015/: *Preventive Criminalization*, *New Criminal Law Review: An International and Interdisciplinary Journal*, n° 1.
- De la Cuesta J. L. /2015/: *Resolutions of the Congresses of the International Association of Penal Law (1926 – 2014)*, *Revue Internationale de Droit Pénal*, n° ½.
- Husak D. /2008/: *Overcriminalization – the Limits of the Criminal Law*, Oxford University Press, New York.
- Jakobs G. /1985/: *Kriminalisierung im Vorfeld einer Rechtsgutsverletzung*, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, n° 4.
- Jakovljević D. /1972/: *Pripremna radnja kao krivično delo*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, n° 3.
- Kolarić D. /2013/: *Nova koncepcija krivičnih dela terorizma u Krivičnom zakoniku Republike Srbije*, *Crimen*, n° 1.
- Novoselec P. /1991/: *Razgraničenje pripremnih radnji i pokušaja*, *Zbornik pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci*, n° 2.
- Ohana D. /2007/: *Desert and Punishment for Acts Preparatory to the Commission of a Crime*, *Canadian Journal of Law and Jurisprudence*, n° 1.
- Pelser C. M. /2008/: *Preparations to commit a crime – The Dutch approach to inchoate offences*, *Utrecht Law Review*, n° 3.
- Rimo A. A. /2021/: *Is Prevention Better than Cure? The Ever-increasing Criminalisation of Acts Preparatory to an Offence in Spain*, *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, n° 1.
- Roxin C. /2003/: *Strafrecht Allgemeiner Teil (Band II – Besondere Erscheinungsformen der Straftat)*, Verlag C.H. Beck, München.
- Srzić N., Stajić A., Lazarević LJ. /1996/: *Krivično pravo Jugoslavije*, Savremena administracija, Beograd.
- Steiker C. /2013/: *Proportionality as a Limit on Preventive Justice* – in: *Prevention and the Limits of the Criminal Law* (Ashworth A., Zedner L., Tomlin P., eds.), 1st ed., Oxford University Press.
- Stojanović Z. /2009/: *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd.
- Škulić M. /2010/: *Načelo zakonitosti u krivičnom pravu*, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, n° 1.

Škulić M. /2014/: Odnos organizovanog kriminaliteta u krivičnompravnom smislu i saučesništva, *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, n° 3.

Škulić M. /2015/: *Organizovani kriminalitet –pojam, pojavni oblici, krivična dela i krivični postupak*, Službeni glasnik, Beograd.

Vuković I. /2021/: *Krivično pravo opšti deo*, Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet, Beograd.

KRIVIČNI ZAKONI(CI) I INTERNET IZVORI

Criminal Code of the Russian Federation, https://www.legislationline.org/download/id/4247/file/RF_CC_1996_am03.2012_en.pdf, 28. maj 2021.

Criminal Code of Spain („Official State Gazette“, n° 10/1995).

Krivični zakonik Republike Srpske („Sl. glasnik RS“, broj 604/17, 108/18 i 15/21).

Krivični zakonik Srbije („Službeni glasnik RS“, broj 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019).

Krivični zakon Bosne i Hercegovine („Sl. glasnik BiH“, broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 8/10, 47/14, 22/15, 40/15).

Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije („Službeni list SFRJ“, broj 44/76–1329, 36/77–1478, 34/84–895, 37/84–933, 74/87–1743, 57/89–1441, 3/90–63, 38/90– 1217, 45/90–1340 i 54/90–1773).

Norwegian Penal Code, <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28>, 21. juli 2022.

Krivični zakon Makedonije („Službeni vesnik RM“, broj 80/99, 4/2002, 43/2003, 19/2004, 81/2005, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14 i 132/14).

Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_potvrđivanju_konvencije_ujedinjenih_nacija_protiv_transnacionalnog_organizovanog.pdf, 06. mart 2022.

Swiss Criminal Code, https://www.legislationline.org/download/id/8991/file/SWITZ_Criminal%20Code_as%20of%202020-07-01.pdf, 15. april 2021.

France Penal Code, https://www.legislationline.org/download/id/3316/file/France_Criminal%20Code%20updated%20on%2012-10-2005.pdf, 18. april 2021.

Dutch Penal Code, https://www.legislationline.org/download/id/6415/file/Netherlands_CC_am2012_en.pdf, 16. maj 2021.

Strafgesetzbuch, (BGBl. IS 3322 vom 13. 11. 1998. und BGBl. IS 844 vom 19. 06. 2019.), https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html#p0012, 16. maj 2021.

www.legislation.gov.uk, 17. maj 2021.

*Dragana Vasiljević**

University of Banja Luka, Faculty of Security Science

CERTAIN QUESTIONS OF INCRIMINATION OF PREPARATION OF CRIMINAL OFFENSE

SUMMARY

The stages of commission of criminal offense have raised a number of questions. The merits of the discussions dedicated to this issue mostly include the problem of demarcation of generally unpunishable preparatory actions and attempts of criminal offenses. However, it is no less important to pay attention to the aporia that refer exclusively to the stage of preparation of a criminal offense. Primarily, it is noticeable the abundance of *pro et contra* arguments for punishment for actions at this stage. Then, the models of incriminating preparatory actions are different. Legislation regulating this institute in the provisions of both the general and special part is identified, as well as legislation that does so only through incriminations. And within of these constellations legal solutions are not identical. In addition to the above, the paper discusses whether the incrimination of actions from the stage of preparation of a criminal offense is really the *ultima ratio* in modern criminal law.

Key words: criminal offense, preparation of a criminal offense.

* Assistant Professor, dragana.vasiljevic@fbn.unibl.org .